www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى



«ئائىلىگە قايتىش» ساداسى 20 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرى غەرب دۇنياسىنى قاپلىغاندى. بۇنداق بولۇشىدىكى سەۋەب: زامانىۋى سانائەت جەمئىيىتى ئادەمنى ماشىنىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان ھەم يۈكسەك دەرىجىدە ماددىيلاشقان جەمئىيەت كىشىلەرنىڭ قەلبىنى قۇرۇقداپ، مەنىۋىيىتىنى چىدىغۇسىز بۇرۇقتۇرمىلىققا گىرىپتار قىلغاندى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا مۇتەپپەككۇرلار ئائىلىۋى مېھىر - مۇھەببەتنىڭ مەلھىمى ئارقىلىق بۇ خىل مەنىۋى كىرىزىسنى پەسەيتىش مەقسىتىدە «ئائىلىگە قايتىش» چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۈگۈنكى كۈندە، جەمئىيىتىمىزدە غۇلغۇلا قىلىنىۋاتقان «ئائىلە تەربىيەسىگە قايتىش» مەسىلىسى ئوخشاشلا بىز دۇچ كەلگەن كىرىزىسنى پەسەيتىشنى مۇددىئا قىلغان دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. مېنىڭ «بىر ئائىلە — بىر مەكتەپ» دەپ ماۋزۇ قويۇپ يۈرگۈزگەن بۇ مۇھاكىمەم مىللىي ئېھتىياجىمىزنى چىقىش قىلىپ مەكتەپ تەربىيەسى بىلەن جەمئىيەت تەربىيەسىدىكى كەمتۈكلۈكلەرنى تولۇقلاشنى تۇپ مەقسەت قىلغان.

شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇشۇم زۆرۈركى، زامانىمىزدىكى ماۋارىپشۇناسلار ئائىلە باشلىقلىرىنى ئائىلە تەربىيەسىنى «مەكتەپلەشتۈرۈش»تەك خاتالىقتىن ساقلىنىشقا ئاگاھلاندۇرماقتا. ئۇلار ئىمتىھان ماۋارىپى ئىدىيەسى يامراپ كەتكەن رېئاللىقنى نەزەردە تۇتۇپ «بالىنىڭ ئۆگىنىش ۋەزىپىسى ئائىلىدىكىلەرنىڭ ئۆگىنىش ۋەزىپىسى بولۇپ قالدى» دەپ تەنقىدلەپ، مۇشۇنداق تۇيغۇنىڭ كۆپلىگەن ئاتا - ئانىلاردا مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسەتتى. ئۇلار چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېيىشتى: بالىلار مەكتەپتىن قايتىپ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن، ئاتا - ئانىلار ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ بىللە مۇزاكىرە قىلىدۇ، يەنە تېكىستنى ئۇنلۇك ئوقۇيدۇ، ياد يېزىش، ئالدىن تەييارلاش، يادلاش، تاپشۇرۇق تەكشۈرۈش ۋە باشقىلارغا ئاتا - ئانىلار چوقۇم باشتىن - ئاخىر ئارىلىششى، قول قويۇپ بېرىشى كېرەك. ماۋارىپشۇناسلارنىڭ قارىشىچە، مانا بۇ ئائىلە تەربىيەسىنى «مەكتەپلەشتۈرۈش» سەۋەنلىكى بولۇپ، ئائىلە تەربىيەسى مەكتەپ

ئائىلە -- مەدەنىيەت بۆشۈكى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تەربىيەسىنىڭ مۇكەممەل داۋامى بولۇپ قالغان. مائارىپشۇ-
ناسلار ئائىلە تەربىيەسىنى «مەكتەپلەشتۈرۈش» كەيپىياتـ
نى يامرىتىۋەتكىنى ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئاتا-ئانىلاردىكى
ئۆگىنىشىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش ۋە ئىمتىھان نەتىجـ
سىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىش قارىشىدىن ئىبارەت، مۇشۇنـ
داق بولغاچقا نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ئوقۇتقۇچىنىڭ «بۇيرۇ-
قى»غا بويسۇنۇپ، بالىلارنىڭ «ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى»،
تاپشۇرۇقلارنى ئورۇنلىشىدىكى «يېقىن يارىدەمچىسى» بو-
لۇشتەك رولىنى ئېلىشقا مەجبۇر، ئۇلار تېخى ئائىلە تەربـ
يەسىنى «مەكتەپلەشتۈرۈش»نىڭ زىيىنىنى تونۇپ يەتمـ
دى، دەپ چۈشەندۈرۈشتى. مائارىپشۇناسلار ئائىلە تەربـ
يەسىنىڭ رولىنى بىر تەرەپلىمە ھالدا ئۆزگەرتىۋەتكىنى ئو-
قۇتقۇچىلار بىلەن ئائىلە باشلىقلىرىدىكى جاھىل ئىمتىھان
مائارىپى ئىدىيەسى، ئېنىقراق ئېيتقاندا، مەنپەئەتپەرەسلىك
خاراكتېرىدىكى مائارىپ قارىشى، دەپ ئىزاھلىدى. بۇ مە-
سىلىدە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى ئاتا-ئانىلارنىكىـ
دىن زور ئىكەنلىكىنى تەكىتلىگەن مائارىپشۇناسلار ئوقۇتـ
قۇچىلار مەكتەپنىڭ رولىنى بەكرەك تەكىتلەپ، مەكتەپ
تەربىيەسىنى ئائىلە تەربىيەسىدىنمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويىدۇ،
دەپ تەنقىدلەشتى. ئۇلار ئېنىق چۈشەندۈرۈش مەقسىتىدە
يەنە مۇنداق دېدى: مەكتەپ تەلىم-تەربىيەسى ھەممىگە
قادىر ئەمەس، شۇڭا ئائىلە تەربىيەسى مەكتەپ تەربىيەسـ
نىڭ بېقىندىسى بولۇپ قالماسلىقى كېرەك، ئىككىسىنىڭ
ئەڭ مۇۋاپىق مۇناسىۋىتى ئىشنى مۇۋاپىق تەقسىم قىلىپ
ھەمكارلىشىشتا. مەكتەپ تەربىيەسىنىڭ ئارتۇقچىلىقى بىلەن
ئاجىزلىقىغا ئاقىلانىلىك بىلەن قاراش كېرەك. قۇرامىغا
يەتكەن كىشىلەر خىزمەتتىن كېيىن ھاردۇق ئالغانغا
ئوخشاش، بالىلارمۇ ئوخشاشلا ھاردۇقنى چىقىرىدىغان
بوشلۇققا ئېھتىياجلىق بولىدۇ. ئائىلە تەربىيەسى بالىلارغا
مۇشۇنداق بوشلۇقنى يارىتىپ بېرىشى كېرەك. ھازىر ئائىـ
لىلەردە بۇ خىل بوشلۇق يوقلىپ كەتتى، بالىلارنىڭ تۇر-
مۇشى خىلمۇخىل كۈنتەرتىپلەر بىلەن مىچىدە تولدۇرۇۋېـ
تىلدى. بۇنى مەكتەپ، مۇئەللىم ۋە ئاتا-ئانىلار تولدۇرىـ
ۋەتتى. ئارام ئېلىش پەيتلىرىدە بالىلار يەنە چالغۇ چېلىشنى
ئۆگىنىش، ئۇسسۇل كۇرژۇكىغا بېرىش، تىل كۇرژۇكىغا
بېرىش دېگەندەك ئۆگىنىش ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنداشقا
مەجبۇر. بالىلارغا قارىتىلغان تەربىيە مەيلى مەكتەپ ياكى
ئائىلىدە بولسۇن بىلىم سىڭدۈرىدىغان، كۆز ئالدىدىكى
مەنپەئەتكە بېرىلىدىغان، بالىلارنى روھىي ۋە جىسمانىي
جەھەتتە قاتتىق چارچىتىدىغان مەشەققە ئايلاندى. بالىلار-
نىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ماس ھالدىكى تەربىيەنىڭ ئىلمىي
قانۇنىيىتى ئېتىبارغا ئېلىنمىدى. بۇ ئىلمىي قانۇنىيەتتىن
چەتنەپ كەتكەنلىك. مەكتەپ، مۇئەللىم ۋە ئاتا-ئانىلار
ئىلمىي قانۇنىيەتتىن چەتنەپ كەتكەن بۇ خىل مەنپەئەتپە-
رەسلىك مائارىپىنى «ھەممىسى بالىلارنى ئوبدان تەربىيە-
لەش ئۈچۈن» دەپ چۈشەندۈرۈشتى. ئائىلە تەربىيەسى
ئەمەلىيەتتە، ياشلار-ئۆسمۈرلەرنىڭ ساغلام ئىنسانىي
قەدىر-قىممىتىنىڭ شەكىللىنىش جەريانىدا ئاساسلىق رول
ئويناىدۇ. شۇنداقكەن، ئاتا-ئانىلار زۆرۈر ئائىلە تەربىيە-
سىگە زادىلا سەل قارىماسلىقى، ئۆگىنىشنى بىرىنچى ئورۇن-
غا قويۇۋېلىپ، ئائىلە تەربىيەسىدىن ۋاز كەچمەسلىكى
كېرەك. ئۆگىنىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇۋېلىش خاھىشى
كۈچىيىپ كەتسە، ئائىلە تەربىيەسى بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يې-
تىلىشىدىكى ھالقىلىق رولىنى يوقىتىپ قويىدۇ. چۈنكى، ئا-
ئىلە تەربىيەسى ساغلام ئىنسانىي قەدىر-قىممىتىنىڭ شەكىلـ
لىنىش جەريانىدا ئاساسلىق رول ئويناىدۇ. شۇڭا ھەرقان-
داق ماكان ۋە زاماندا بالىلارغا باراۋەر ۋە ھۆرمەت بىلەن
قاراش كېرەك، ئۇلارنى ئۆگىنىش ماشىنىسىغا ئايلاندۇ-
رۇپ قويۇش ئۇلارغا زۇلۇم سېلىش بىلەن باراۋەر. ئائىلە
تەربىيەسىنى «مەكتەپ تەربىيەسىنىڭ بېقىندىسىغا ئايلاندۇ-
رۇۋالغان، ئائىلە تەربىيەسىنى مەكتەپلەشتۈرۈش»كە بېرد-
لىپ كەتكەن ئاتا-ئانىلار دىققەت-ئېتىبارىنى بالىلارنىڭ
ئۆگىنىشىگىلا قارىتىۋالىدۇ. بالىلارنى ئۆزىگە ئىشىنىدىغان،
مەسئۇلىيەتچان ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارغا تاقابىل تۇرالايدىغان
كۈچكە ئىگە قىلىپ تەربىيەلەش تېخىمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىنى
بىلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە، بالىلار ئادەم بولۇشتا ھازىرلاشقا
تېگىشلىك ئەقەللىي ساپا — سەمىمىيلىك، ئۆزىگە ئىشـ
ىنىش، ئۆزىنى قەدىرلەش، كەسپىكە ئىشتىياق باغلاش، پا-
كىتقا ھۆرمەت قىلىش، مەسئۇلىيەتچان بولۇش، رېئاللىققا
توغرا مۇئامىلە قىلىش، ساغلام تەپەككۇر قىلىش قاتارلىق-
لاردۇر، شۇڭا ئائىلە تەربىيەسى ئۆز رولىنى مۇستەقىل ئە-
ھمىيەتلىگە ئاشۇرۇشى كېرەك.

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، مائارىپشۇناسلار مانا مۇ-
شۇنداق تەنقىدلەپ تەكىتلەۋاتقان ئەھۋالدا، مېنىڭ «بىر

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» دەپ ماۋزۇ قويۇشۇم كىشىلەرگە ئائىلە تەربىيەسىنى «مەكتەپلەشتۈرۈش»نى تەشەببۇس قىلىش مۇددىئايىم بارىدەك تەسىرات بېرىپ قويىدۇ. بۇ خىل شۇبھىلىك پوزىتسىيە ئالدىدا شۇنى ئېنىق ئەسكەرتىپ قويۇشۇم زۆرۈركى، مېنىڭ «بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» دېگەن قاراشنى ئىلگىرى سۈرۈشۈم، ئائىلە تەربىيەسىنى «مەكتەپلەشتۈرۈش»تەك خاتا كەيپىيات بىلەن ھەرگىز ئوخشمايدۇ.

ئۇنداقتا «بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» دېگەن قاراشنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ نېمە ئۈچۈن ئائىلىنى مەكتەپ دەرىجىسگە كۆتۈرۈپ چۈشىنىش زۆرۈر بولۇپ قالدى؟ جەمئىيەت تەربىيەسى، مەكتەپ تەربىيەسى ۋە ئائىلە تەربىيەسى بىر-بىرىنىڭ ئورنىنى باسالمايدىغان ئۈچ خىل تەربىيە سىستېمىسى تۈرسا، ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ قىممىتىنى يەنە بىرىنىڭ قىممىتى ئارقىلىق مۇئەييەنلەشتۈرۈش ئىلمىيلىككە خىلاپمۇ-قانداق؟ «بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» دەپ ئائىلىنى مەكتەپكە تەققاسلاپ مۇھاكىمە قىلىشنىڭ ئاساسى قەيەردە؟

مېنىڭ «بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» دېگەن قاراشنى تەكتلەشتىكى مەقسىتىم ئائىلىنىڭ رولىنى، ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئائىلە تەربىيەسىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىش ئارقىلىق ئائىلىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى ساقلاش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش-تىكى ئىقتىدارىنى كۈچەيتىشكە دەۋەت قىلىش. مەۋجۇتلۇق ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى خاسلىقىمىزنى ساقلاپ قېلىش تۈيغۇسى بىزگە ئائىلە تەربىيەسىنىڭ زىممىسگە تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان ۋەزىپىنى يۈكلەنگەنلىكىنى ھېس قىلدۇردى. نۆۋەتتە بىزنىڭ رېئاللىقىمىزدا ھەر بىر ئائىلە «بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» بولۇشتەك ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ. يەنى ئائىلە تەربىيەسى بىزنىڭ مىللىي كىملىكىمىزنى ۋە مىجەز-خاراكتېرىمىزنى شەكىللەندۈرۈشتە مۇھىم ئامىل بولۇپ قالدى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، بىزنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك تايىنىش نۇقتىمىز ئائىلە تەربىيەسى بولۇپ قالدى. مۇتەپەككۇر ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەدئىمىن «ئائىلە» ناملىق كىتابىدا: «ساغلام، ئىناق، مەدەنىي ئائىلە بىر مۇنەۋۋەر مەكتەپ» دەپ كۆر-سەتكەن. ئائىلىدىن ئىبارەت بۇ «مەكتەپ»نى تەرىپلىگەن-دە ئالىم تولىمۇ ئېنىق قىلىپ: «ئائىلە مىللەتنى قۇيۇپ چى-قىدىغان قېلىپ» دەپ خاراكتېرلىگەن. ئالىم ئۇزىنىڭ بۇ قارىشىنى بەش جەھەتتىن شەرھلىگەن: «ئائىلە ــ مىللەتنىڭ نەسل بۆشۈكى، مىللىي تىلنىڭ تۇنجى مەكتىپى، مىللىي پسىخىكىنىڭ شەكىللىنىش بۇلىقى، مىللىي مەدەنىيەتنى ئۆزلەشتۈرىدىغان تۇنجى ئوچاق، مىللىي ئىقتىسادىي تۇرمۇش ئورتاقلىقنىڭ بىرىنچى ھالقىسى.»

دېمەك، بىر ئائىلىنى بىر «مەكتەپ» دەرىجىسىدە مۇئەييەنلەشتۈرۈش مۇئەييەن تارىخىي، ئىجتىمائىي شارائىتتىكى مىللىي زۆرۈرىيەت. بۇ ھەرگىزمۇ ئۆگىنىش نەتىجىسى ۋە ياخشى خىزمەتكە ئېرىشىش نەزەردە تۇتۇلۇپ ئېيتىلغان تار مەنپەئەت مائارىپى قارىشى ئەمەس.

«بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» دېگەن قاراشنى نەزەرىيەدىن ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇش ئاسان ئەمەس. بۇ ئائىلىنىڭ تەلىم-تەربىيە مۇھىتىنى زور دەرىجىدە ياخشىلاشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ سۈپەت ساپاسى كۆتۈرۈلمىگەن ئەھۋالدا بۇ مەقسەتكە يېتىش تېخىمۇ قىيىن. ئائىلە تەربىيەسىنى مىللىي مەۋجۇتلۇق ۋە مىللىي مەدەنىيەتنى قوغدايدىغان ئىقتىدارغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن، ئاتا-ئانا بولغۇچىدا جەزمەن ئائىلە ئېڭى شەكىللەنگەن بولۇشى ۋە ئائىلە مەدەنىيىتى توغرۇلۇق يېتەرلىك چۈشەنچە بولۇشى كېرەك. ئائىلە ئېڭى شەكىللەنمىگەن ۋە ئائىلە مەدەنىيىتى توغرۇلۇق يېتەرلىك چۈشەنچە شەكىللەنمىگەن ئاتا-ئانىلار ئائىلىسىنى «مىللەتنى قۇيۇپ چىقىدىغان قېلىپ»قا ئايلاندۇرۇشقا ئاجىزلىق قىلىدۇ.

قارايدىغان بولساق، ھازىر بىزنىڭ مىللىي ھاياتىمىزدا ئائىلە قۇرۇۋاتقان قىز-يىگىتلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە ئائىلىگە پەقەت بەھرىمەن بولۇشنى كۆزلەپ كىرىدىغان خاھىش ئېغىر. شۇنى بىلىش كېرەككى، ئائىلە پەقەت بەھرىمەن بولۇشنى كۆزلەپ كىرىدىغان ئىستراھەت ئورنى ئەمەس! بەلكى بېغىشلاپ ياشاشنى ئەلا بىلىپ كىرىدىغان مۇقەد-دەس ماكان! ئائىلە قۇرۇشتا بېغىشلاپ ياشاشنى ئەلا بىلە-دىغان ئىدىيەنى يېتەكچى قىلماستىن، بەھرىمەن بولۇشنى ئەلا بىلىدىغان مەقسەتنى يېتەكچى قىلغان قىز-يىگىتلەر ئائىلىسىنى ئەسلا بەختلىك، ئىللىق ئۇۋىغا ئايلاندۇرالمىغان-لىقى ئۈستىگە، ئەۋلاد تەربىيەلەشكە ماس كەلمەيدىغان مەجرۇھ ئائىلىنى پەيدا قىلىپ قويىدۇ. بۇنداق ئاتا-ئانىلار

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

گەرچە بالا بېقىش تېپىدىكى ئاتا-ئانا بولالىسمۇ، ھەرگىز-مۇ بالا تەربىيەلەش تېپىدىكى ئاتا-ئانا بولالمايدۇ. بالا تەربىيەلەش تېپىدىكى ئاتا-ئانا بولالمىغانلىق، تەبىئىي ھالدا ئائىلىنى «مەكتەپ»كە ئايلاندۇرۇشقا قۇربى يەتمە-گەنلىك ھېسابلىنىدۇ. روشەنكى، بۇ يارامسىزلىقنىڭ ئېپادە-سى. بۇنداق مەجرۇھ ئائىلىلەرنىڭ ئەۋلاد تەربىيەسىدىكى پايدىسىز ئاقىۋىتىنى، مىللەتكە، جەمئىيەتكە كەلتۈرىدىغان خەۋپىنى مۆلچەرلەش تەس ئەمەس. ئىلغار مىللەتلەر بىلەن كۆچلۈك مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى ئاجىز مەدەنىيەتلەرنى تىنىمسىز زەرەتلەپ تۇرغان ۋە ئۇلارغا يېمىرىش خاراكـ-تېرلىك تەسىر كۆرسىتىپ تۇرغان بۇگۈنكى دۇنيادا، بىز ئۇچۇن ئەنئەنىۋى قىممەت قاراشلىرىمىزنى ۋە مىللىي مەدە-نىيىتىمىزنىڭ خاسلىقىنى ساقلاپ قېلىشقا پايدىلىق بىردىنبىر قورغان ئائىلە ھېسابلىنىدۇ. مۇتەپەككۇر ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەدئىمىننىڭ «قەبىلە ــ مىللەت ئائىلىدە ئاپىردە بولغانىدى، ئۇنىڭ گۈللىنىشى ياكى ھالاكىتىمۇ ئائىلىگە باغـ-لىقتۇر»، «بىر خەلقنىڭ ھېچقانداق بىر ئىجتىمائىي، ئىقتـ-سادىي تەشكىلى ياكى ئورگان سىستېمىسى بولمىغاندىمۇ، مۇئەييەن تېپىتكى ئائىلە سىستېمىسى، مۇنتىزىم ئائىلە ئەخلاقى ۋە ئادەتلىرى بولۇشى كېرەك!» دېگەن دانا كۆرسەتمىسىنىڭ قىممىتى مۇشۇ يەردە.

كىرىزىس ئېچكى ئويغانمىغان ئاتا-ئانىلار بۇگۈنكى مەۋجۇت رېئاللىقىمىزدا ئائىلىنىڭ قانداق رولى بارلىقىنى، ئائىلە تەربىيەسىنى قايسى يۆنىلىشكە بۇراش كېرەكلىكىنى، قانداق سۇپەت ۋە ساپادىكى ئائىلە قۇرۇش زۆرۈرلۈكىنى چىن مەنىسى بىلەن ھېس قىلىپ يېتەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ئۇچۇن ئالدى بىلەن ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە ئائىلە تەربىيەسىدىكى ئىلمىيسىزلىكنى ھەل قىلىش. چۇنكى، ئائىـ-لە تەربىيەسىدىكى ئىلمىيسىزلىك مەسىلىسىنى ھەل قىلماي تۇرۇپ، ئائىلىنى «مىللەتنى قۇيۇپ چىقىدىغان قېلىپ»قا ئايلاندۇرۇش مەقسىتىگە يېتىشتىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا بىز ئالدى بىلەن ئائىلە تەربىيەسىدىكى ئىلـ-مىيسىزلىك مەسىلىلىرىنى تونۇپ يېتىشىمىز ۋە ھەل قىلىشقا تىرىشىشىمىز زۆرۈر. چۇنكى، خەلقنىڭ بەخت-سائادىتى بالىلارنى توغرا تەربىيەلەشكە باغلىق. بالىلارنى توغرا تەر-بىيەلەشتىكى چىقىش نۇقتا ئۆز-ئۆزىگە غوجا بولۇش، مۇستەقىل ياشاش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇش ئارقىلىق يا-شاشنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت. غوجايىنـ-لىق تۈيغۇسى ئاجىز، مۇستەقىل ياشاش ئىقتىدارى يېتىلمە-گەن ئەۋلادلارنىڭ ھاياتىنىڭ سۈپىتى ئىنتايىن تۆۋەن بولـ-ىدۇ. بالىلارنى ئۆز-ئۆزىگە غوجا بولىدىغان، مۇستەقىل يا-شىيالايدىغان قىلىپ تەربىيەلەش ئۈچۈن تۆۋەندىكى تۇققۇز تۈرلۈك تەربىيە ئۇسۇلىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم:

1. بالىلارغا ئۆزى ئىلگىرىلەپ ماڭىدىغان بوشلۇق بېرىش؛
2. ئىشلارنى ئۆزى ئورۇنلاشتۇرىدىغان ۋاقىت بېرىش؛
3. ئۆزى بېشىدىن ئۆتكۈزىدىغان شارائىت بېرىش؛
4. ئۆزى جاۋابىنى تاپىدىغان سوئال بېرىش؛
5. ئۆزى ھەل قىلىدىغان قىيىن مەسىلە بېرىش؛
6. ئۆزى چىڭ تۇتىدىغان پۇرسەت بېرىش؛
7. ھەمكارلىششنى ئۆگىنىدىغان ئالاقە بېرىش؛
8. تاللاش ھوقۇقى بېرىش؛
9. ئىجادكارلىق پۇرستى بېرىش.

مەلۇمكى، بالىلار ھەرگىزمۇ بىر ئۆمۈر ئاتا-ئانىسىـ-نىڭ قانىتى ئاستىدا يۇرمەيدۇ، ئۇلار بەربىر جەمئىيەتكە قەدەم قويىدۇ، رىقابەتكە دۇچ كېلىدۇ، بۇ جەريانىدا ھەر خىل مەسىلىگە يولۇقىدۇ. نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ھەل قـ-ىلىشقا توغرا كېلىدۇ. مائارىپىشۇناسلار مانا مۇشۇنى نەزەر-دە تۇتۇپ ئاتا-ئانىسىنىڭ قوينىدىن ئايرىلالمايدىغان بالـ-لارنى «كېنگۈرۇ باللىرى» دەپ ئاتاشتى. ئۇلار يەنە «كېنگۈرۇ باللىرى» قوشۇننىڭ كۈنسېرى زورىيىشى جىددىي ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلاندى، دەپ ئاگاھلاندۇ-رۇشتى. ئۇلارنىڭ تەشەببۇس قىلىدىغىنى «شىرچە بالا تەربىيەلەش ئۇسۇلى»دىن ئىبارەت. «شىرچە بالا تەربىيە-لەش ئۇسۇلى»نى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ يولى بالىلارنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالماستىن، بەلكى ئەركىن قويۇۋېتىش. ئاتا-ئانىلارغا نسبەتەن ئېيتقاندا، بالىسىنىڭ قولىنى قويۇ-ۋېتىش ئۇنداق ئوڭاي ئەمەس! ئۇلار مەلۇم ئورۇندا قو-لىنى قويۇۋەتكەن بىلەنمۇ، ئۆزى تۇيمىغان ھالدا يەنە ئىختىيارسىزلا بالىسىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالىدۇ، بالىنىڭ قولـ-

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نى قويۇۋېتىش قاراشنىڭ ۋە ئادەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە باغلىق.

بالىنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالماي ئەركىن قويۇۋېتىشنى تەشەببۇس قىلىشنى ھەرگىز مەيلىگە قويۇۋېتىش شەكلىدىكى ئائىلە تەربىيەسى بىلەن ئوخشاش مەنىدە چۈشەنمەسلىك كېرەك. مەيلىگە قويۇۋېتىش شەكلىدىكى ئائىلە تەربىيەسىنى قوللانغان ئاتا ـ ئانىلار ئادەتتە بالىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقىسىنىڭ ساغلام ياكى ساغلام ئەمەسلىكىگە، ھەرىكەت ـ ئادەتلىرىنىڭ جەمئىيەتنىڭ ئەخلاق ئۆلچىمى دائىرىسىدە بولۇۋاتقان ياكى بولمايۋاتقانلىقىغا، قىزىقىش، ھەۋەسلىرىنىڭ دۇرۇس ياكى دۇرۇس ئەمەسلىكىگە نازارەتچىلىك، يېتەكچىلىك قىلمايدۇ. «شىرچە بالا تەربىيە» ئۆز ـ ئۆزىگە غوجا بولۇش، مۇستەقىل ياشاش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش ئارقىلىق ياشاشنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش قارىشى بىلەن بىردەكلىككە ئىگە.

ئائىلە تەربىيەسىدىكى ئاسانلا خاتا رايونغا كىرىپ قالىدىغان يەنە بىر ئەھۋال مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسىدە كۆرۈلىدۇ. شۇبھىسىزكى، مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسىمۇ، مەيلىگە قويۇۋېتىش شەكلىدىكى ئائىلە تەربىيەسىمۇ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىماي قالمايدۇ.

مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسى بالىلارغا تاللاش ھوقۇقى، ئىختىيارىيلىق، ئازادىلىك بەرمەيدۇ. «يولۇاس ئانا»، «بۆرە ئاتا»، «بۇركۇت دادا» دېگەندەك ئاتا ـ ئانىلار مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسىنى ئىپادىلىگەن تىپىك ئاتا ـ ئانىلاردۇر. مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسىنىڭ ئەڭ ئومۇملاشقان ئىپادىسى قاتتىق قوللۇق بىلەن بالا تەربىيەلەشتىن ئىبارەت. مائارىپشۇناسلارنىڭ نەزەردە قورقۇتۇش، مەجبۇرلاش ۋە سۈنئىي نوپۇز ئاساسىدىكى ئائىلە تەربىيەسى ئەڭ ئوسال تەربىيە ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق تەربىيە بالىلارنىڭ ساغلام ھېسسىياتىنى نابۇت قىلىپ، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى يوقىتىدۇ. بۇنداق تەربىيە ئۇسۇلى پەقەت قورقۇنچاق، تەۋەككۈلچىلىك روھى كەم ياۋاش بالىلارنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. ئېنىقكى، مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسىنى قوللىنىپ، بالىلارنى قاتتىق قوللۇق بىلەن تەربىيەلىگەندە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئابرۇيى كىرىزىسكە دۇچ كېلىدۇ. يەنى ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ نەزەردە قايىللىق ۋە ھۆرمەت نەزەرى بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان ئورۇندىن قورقۇپ ۋە بىزار بولۇپ بېرىپ سۈندىغان ياۋۇز مەخلۇقنىڭ ئورنىغا چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنداق ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى پوزىتسىيەسى ئادەتتە ئۆز ئارزۇسىنى بالىسىنىڭ يەلكىسىگە مەجبۇرىي ئارتقانلىقىدا ھەم ئۆزىنىڭ مەنپەئەتپەرەسلىك ئىستىكىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن بالىسىنى ۋاستە قىلغانلىقىدا كۆرۈلىدۇ. بۇ خىلدىكى ئاتا ـ ئانىلار «ھەممىسى سەن ئۈچۈن» دەپ بالىلارغا نېمىنى قىلىش، نېمىنى قىلماسلىق توغرۇلۇق بۇيرۇقۇازلىق ۋە زوراۋانلىق قىلىدۇ.

كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، مەيلى بالىغا زىيادە ئامراق بولۇش بولسۇن ياكى زىيادە قاتتىق قول بولۇش بولسۇن، ھەر ئىككىسى ئائىلە تەربىيەسىدىكى چەكتىن ئاشقان ھالەت ھېسابلىنىدۇ. يامان يېرى شۇكى، مەيلى مۇستەبتىلىك تۈسىدىكى ئائىلە تەربىيەسىنى قوللىنىشقا ئادەتلىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانىلار بولسۇن ياكى مەيلىگە قويۇۋېتىش شەكلىدىكى ئائىلە تەربىيەسىنى ئادەت قىلغان ئاتا ـ ئانىلار بولسۇن، ئۆزلىرىنىڭ مەغلۇپ بولغان ئاتا ـ ئانا ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئۇلار ئائىلە تەربىيەسىدىكى مەغلۇبىيەتنىڭ سەۋەبىنى كۆپ ھاللاردا بالىنىڭ ئۆزىگە ياكى باشقا ئامىللارغا ئارتىپ چۈشەندۈرىدۇ.

قىسقىسى، بىز ئائىلە تەربىيەسىنى مىللىي كىرىزىسلىرىمىزنى ھەل قىلىشتىكى مۇھىم سەھنە ۋە ۋاستە قىلماقچى، يەنى «بىر ئائىلە ــ بىر مەكتەپ» بولۇشتەك ئۇنۇمنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولىدىكەنمىز، جەزمەن ئائىلە ئېچىنى شەكىللەندۈرۈش، ئائىلە مەدەنىيىتىنى يېتەرلىك چۈشىنىش ھەم ئائىلە تەربىيەسىدىكى ئىلمىيسىزلىكنى تۈگىتىشنى ئالدىن ھەل قىلىدىغان مەسىلە سۈپىتىدە تونۇپ مۇئامىلە قىلىشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلىلەرنى ھەل قىلماي تۇرۇپ، ئائىلىنى مىللىي مەۋجۇتلۇققا كاپالەتلىك قىلىدىغان قورغانغا، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ خاسلىقىنى قوغدايدىغان بازىغا، مىللىي كىملىكىمىزنى ۋە مىللىي خاراكتېرىمىزنى شەكىللەندۈرىدىغان «مەكتەپ»كە ئايلاندۇرۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولمايدۇ.

2013 ـ يىلى ئىيۇن

ئاپتور: شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتىنىڭ كاندىدات ئالىي مۇھەررىرى